

Nyckowska, Irena

Piastowie w dziejach Polski : (sprawozdanie z sesji naukowej we Wrocławiu, Legnicy i Brzegu 21-23 listopada 1975 r.)

Notatki Płockie 20/4-83, 57-60

1975

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piastowie w dziejach Polski

(Sprawozdanie z sesji naukowej we Wrocławiu, Legnicy i Brzegu
21–23 listopada 1975 r.)

21 listopada 1975 r. minęło trzysta lat od wygaśnięcia dynastii piastowskiej w linii męskiej. Piastowie przez prawie osiemset lat związani byli, jeśli nie z dziejami całej Polski, to z historią jej niektórych dzielnic, a zwłaszcza ze Śląskiem. Ostatnim Piastem, zmarłym w dniu 12.XI.1675 r. był książę Jerzy Wilhelm — pan Legnicy, Brzegu i Wołowa.

Dorobek nauki historycznej w Polsce Ludowej przyczynił się do pełniejszego poznania naszych ojczystych dziejów, a także i roli jaką odegrali w nich Piastowie.

Temu zagadnieniu została poświęcona sesja naukowa, zorganizowana w dniach 21–23. XI. 1975 r. przez Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego, Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Legnicy i Towarzystwo Miłośników Ziemi Brzeskiej w Brzegu.

W sesji wzięli udział najwybitniejsi historycy polscy oraz liczni zaproszeni goście. TNP reprezentowane było przez pięcioposobową delegację: mgr Teresę Nych, mgr Irenę Nyckowską, mgr Bożenę Ostrowską, ks. mgr Tadeusza Żebrowskiego i mgr. Edwarda Olbromskiego — przewodniczącego oddziału TNP w Wyszogrodzie.

W pierwszym dniu sesji obrady odbywały się w ratuszu wrocławskim, gdzie w zabytkowym wnętrzu została urządzona wystawa „Z piastowskich tradycji Śląska”.

W słowie wstępnym prof. Konik przedstawił Instytutu Historycznego określił zadania, które można ująć w trzy grupy.

I. Pogłębienie wiedzy o Piastach.

II. Zadania popularyzatorskie.

III. Szerzenie piastowskich tradycji Śląska.

Pierwszym referentem był prof. Gerard Labuda, który w sposób interesujący omówił czasy panowania pierwszych Piastów. Mówca na wstępie postawił pytanie: „w jakim rozumieniu mogą oni (Piastowie) uchodzić za twórców państwa polskiego?”

W toku wypowiedzi zwrócił uwagę na konieczność dwojakiego spojrzenia na zagadnienie. Należy rozdzielić ich działalność na płaszczyźnie politycznej od działalności na płaszczyźnie społeczno-ekonomicznej.

Piastowie, a szczególnie Mieszko, Chrobry i Kazimierz Odnowiciel, wywarli zasadniczy wpływ na terytorialne zjednoczenie ziem i utrzymanie całości granic.

Piastowie rozbudowali organizację militarną państwa, dali podstawy materialnej organizacji

Kościola, zorganizowali wielką gospodarkę własną, stworzyli system wielkich grodów państwowych, przyczynili się do wytworzenia wyższych form życia społecznego.

Drugim referentem był dr Solicki, który wystąpił w imieniu nieobecnego prof. Jana Baszkiewicza. Referent omówił „Rolę Piastów w procesie zjednoczenia państwowego Polski do roku 1320”.

W referacie podkreślono przede wszystkim rolę i znaczenie dynastii piastowskiej. Następnie mówca omówił pierwsze próby zjednoczenia ziem polskich, ze szczególnym uwzględnieniem środowiska trzech dzielnic — Śląska, Wielkopolski i Małopolski.

Po przerwie trzeci z kolei referat na temat: „Piastowie Śląscy a Królestwo Polskie w XIV i XV wieku” wygłosił prof. dr Roman Heck. W wystąpieniu swoim wskazał na to, że dokonanie zjednoczenia ziem przez Łokietka i jego koronacja stworzyły nową sytuację polityczną dla książąt śląskich. Ślązaków łączył z Polską język, tradycja historyczna i organizacja kościelna. Książąt śląskich nazywano powszechnie „książętami polskimi”. Z drugiej jednak strony wielu książąt śląskich uznawało zasadę równości wszystkich książąt polskich, stąd niechęć do uznania zwierzchniej władzy króla polskiego.

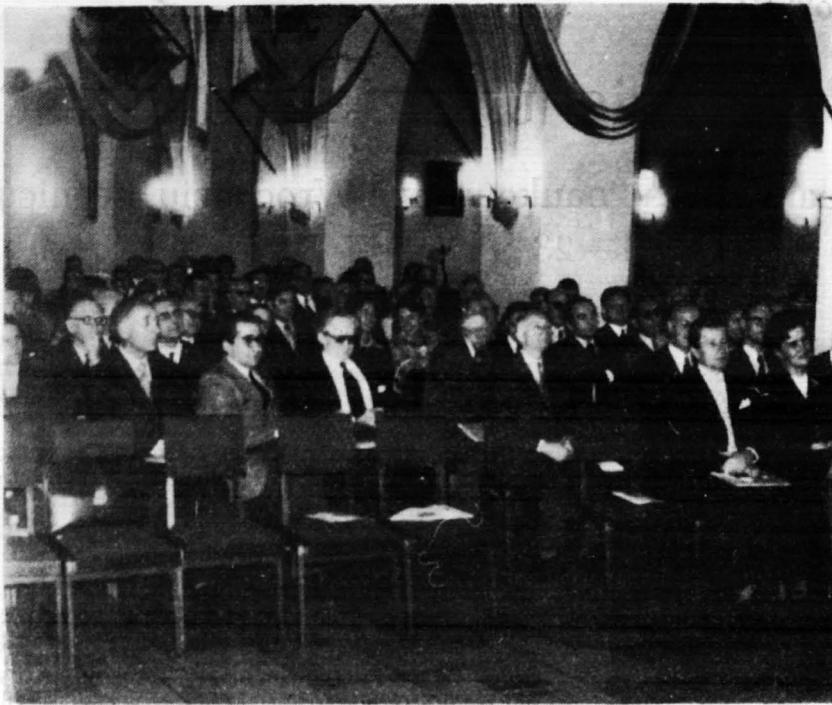
Następnie mówca omówił historię Śląska w XIV w. i przyczyny, które sprawiły, że znalazł się on w granicach państwa czeskiego.

Ostatnim referentem w pierwszym dniu sesji był prof. dr Henryk Samsonowicz. W sposób niezwykle ciekawy mówił na temat — „Piastowie Mazowsza a Królestwo Polskie”. Profesor w swym referacie zwrócił uwagę na trzy główne zagadnienia, a mianowicie:

- 1) Związki gospodarcze Mazowsza z innymi ziemiami polskimi.
- 2) Pozostawanie Mazowsza poza zjednoczonym Królestwem Polskim.
- 3) Inkorporacja Mazowsza.

Po wysłuchaniu referatów rozpoczęła się bardzo ożywiona dyskusja. Jako pierwszy głos zabrał prof. Trawkowski — który podkreślił konieczność wykorzystania czynnika prawnego w polityce Piastów jako twórców państwa.

Następnie głos zabrali prof. Ligenza, prof. Zientara, dr Zawartowska, doc. Wyrozumski, prof. Dziewulski prof. Bieniak, prof. Nawrocki oraz mgr Nych.

Wrocław, 21.XI.1975 r. Uczestnicy Sesji Naukowej w czasie obrad w Ratuszu Staromiejskim (I dzień sesji)

Przedstawicielka TNP mgr Teresa Nych w sposób niezwykle ciekawy, wykorzystując wiele nieznanych szczegółów, omówiła kontakty Mazowsza i Śląska za panowania Wł. Hermana i Bolesława Krzywoustego. Pozostali dyskutanci zwracali uwagę na zmienne koleje losu ziem śląskich i przejście ich pod panowanie czeskie.

Obrady w drugim dniu sesji odbywały się na Zamku w Legnicy.

Pierwszym referentem był dr Krystian Matyas. Wygłosił referat w imieniu niezującego prof. dra Józefa Leszczyńskiego nt. „Nowożytni Piastowie Śląscy”.

Praca obejmowała dwa główne zagadnienia:

I. Charakterystyka władców.

II. Działalność polityczna Piastów.

W referacie wyraźnie podkreślono, że wśród licznej galerii Piastów Śląskich można wyodrębnić wielu władców, których mądra i dalekowzroczna polityka przyczyniła się w dużej mierze do rozwoju oświaty i kultury. Do takich wybitnych mecenasów należeli książęta legnicko-brzescy — Fryderyk II (1480—1547) oraz jego syn — Jerzy II (1523—1586).

Dalej autor przytoczył inne przykłady świadczące o wysokim poziomie kulturalnym ziem śląskich.

Drugim referentem był prof. dr Kazimierz Jasiński. Omówił on „Powiązania genealogiczne Piastów” (małżeństwa piastowskie). Autor zwró-

cił uwagę na polityczne aspekty wielu związków małżeńskich zawieranych przez Piastów, a małżeństw można naliczyć ponad 300. Zawierane mariaże świadczyły o tendencjach polityki zagranicznej ówczesnych państw. Notuje się wysoką liczbę małżeństw Piastów śląskich z dynastiami niemieckimi.

Małżeństwa dynastyczne stały się narzędziem gry politycznej uprawianej przez papieży, cesarzy czy inne wybitne jednostki.

Po przerwie na temat „Herby dynastyczne Piastów a początki godła państwowego Polski” mówił prof. dr Marian Haisig. Autor zwrócił uwagę na kształtowanie się naszego godła państwowego — Orła Białego. Przez długi czas książęta dzielnicowi—Małopolscy, Krakowscy i Sandomierscy używali własnego godła dynastycznego, dopiero pod koniec XIII wieku pojawia się orzeł heraldyczny, jako godło księcia krakowskiego, a około połowy XIV w. staje się godłem terytorialnym ziemi krakowskiej.

Inni książęta także zaczynają używać na pieczęci godła orła. W pierwszej połowie XIII w. na czterech pieczęciach Władysława Odonica pojawia się orzeł na tarczy jeźdźca. W 1290 r. na wielkiej pieczęci Przemysła II znów na tarczy powraca znak orła. W Małopolsce Bolesław Wstydlivy w 1252 r. wprowadza orła heraldycznego na swoją pieczęć. Łokietek w latach 1312—14 wprowadza postać ukoronowanego orła. Dla wielu badaczy ukoronowany orzeł to już nie godło dynastyczne, ale godło ogólnopaństwowe zjednoczonych ziem polskich.

Ostatni referat w tym dniu wygłosiła doc. dr Jadwiga Krzyżaniakowa, która mówiła na temat: „Rola kulturalna Piastów w Wielkopolsce”. Referentka zwróciła uwagę na fakt, że Wielkopolska „najwcześniej została objęta polityczną i kulturalną działalnością Piastów”.

Rola mecenatu Piastów była znaczna, choć w różnych okresach czasu wykazywała różny stopień nasilenia, zależało to bowiem od wielu czynników, takich jak silna władza książęca, aktualny kierunek polityki zagranicznej, zainteresowanie danego księcia oraz od stopnia całości kształtu polityki.

Można wyróżnić kilka etapów rozwoju:

I okres przypada na działalność trzech pierwszych Piastów — wówczas na plan pierwszy wysuwa się Gniezno i Poznań, jako główne ośrodki kultury zależne całkowicie od władcy.

II okres to czasy od Kazimierza Odnowiciela do końca XII wieku — wówczas to Wielkopolska traci rangę głównego ośrodka władzy centralnej.

Kazimierz Odnowiciel, Bolesław Krzywousty zwracają się ku Wielkopolsce. W tym czasie coraz większą rolę zaczyna odgrywać mecenat kościelny.

W okresie rozbicia dzielnicowego sytuacja ulega dalszej zmianie. Do Wielkopolski wraca znów dwór książęcy, ale jest to już tylko dwór dzielnicowy, a nie całego kraju.

Koronacja Łokietka w Krakowie położyła kres aspiracjom politycznym Wielkopolski. Teraz życie polityczne i kulturalne koncentruje się głównie w Krakowie. Ostatni Piastowie szerszego mecenatu na terenie Wielkopolski nie rozwinęli.

Po wysłuchaniu referatów podobnie jak w dniu poprzednim rozwinęła się ożywiona dyskusja, w której głos zabrali:

Doc. Wasilewski, doc. Bieniak, prof. Witkowski, prof. Trawkowski, prof. Pieracki i wielu innych słynnych historyków.

W imieniu TNP głos zabrał ks. mgr Tadeusz Żebrowski, który zapoznał zebranych z badaniami, jakie prowadzi na terenie Płocka.

Obrazy trzeciego dnia sesji odbyły się w Domu Kultury w Brzegu.

Jako pierwsza zabrała głos prof. dr Brygida Kürbis. Wygłosiła referat na temat: „Wizerunki Piastów w opiniach dziejopisarskich”.

Autorka podkreśliła fakt, iż Piastowie zajęli szczególną pozycję zarówno w kształtowaniu się polskiej świadomości państwowej jak i narodowej.

Model władcy utrwalił się według wizerunku zachowanego na nagrobku, pieczęci itp.

Pierwotnie występuje tu model sakralny, później pojawia się laicki. Te dwa modele często się ze sobą splatają.

Narodziny dziejopisarstwa datują się w Polsce od czasów Mieszka I, Gall Anonim ujmując dzieje w ten sposób, że świetność monarchii jest świetnością jego poddanych.

Typ świecki Piasta pojawia się u Kadłubka, który do polskiej literatury wprowadza koncepcję władcy, którego celem są rządy dla dobra obywateli.

O micie Piastów i literaturze XVI—XVIII w. mówiła doc. dr Ludwika Szczerbicka-Słęk. Autorka przedstawiła rolę Piastów w okresie trzech stuleci — tzn. w okresie renesansu i baroku oraz w okresie oświecenia.

Według przedstawicieli renesansu i baroku Piastowie występują w dwóch wersjach, rustykalnej i heroicznej.

Pisarze Oświecenia nie chcieli w całości przyjąć takiej interpretacji. Mit rustykalny został przekształcony i jakby się rozdzielił. Pisarze Oświecenia „pocziwych przodków” widzieli przede wszystkim jako gospodarzy kraju. Niemcewicz mówiąc, iż „w mieczu i pługu są Polaków siły” zakończył kompromisem ten kilkowiekowy spór o wzór władcy.

Trzecim referentem w tym dniu był prof. dr Adam Galos. Mówił on na temat „Piastowie w historiografii polskiej w XIX—XX w.” Autor podkreślił fakt, że Piastowie pozostawili po sobie dobre imię, tak że często ziemie polskie nazywano ziemią Piastowską, a naród — „szczępkiem piastowym”.

Następnie autor omówił pogląd na władzę Piastów głoszony przez wielu innych historyków takich jak Szajnocha, Szujski, przedstawicieli tzw. Szkoły krakowskiej i innych. Dopiero na początku XX wieku słabnie teoria dotycząca absolutyzmu piastowskiego. Ostatnie lata przyniosły zdecydowane zmiany co do oceny zakresu władzy książęcej. Po roku 1945 w związku z powrotem nad Odrę i Bałtyk Piastowie stali się prekursorami zarówno nowych granic państwa jak i walki z niemieczyzną.

Ostatnim referentem był prof. dr Marian Orzechowski, który mówił na temat „Tradycja piastowska w polskiej myśli politycznej XX wieku”.

Autor zwrócił uwagę na fakt, że pojawia się w polskiej myśli politycznej obraz Polski Piastowskiej, obraz państwa silnego, opartego na Odrze i Bałtyku, państwa przeciwstawiającego się niemieckiemu „marszowi na wschód”.

Symbolem walki z niemieczyzną byli przede wszystkim Mieszko I i Bolesław Chrobry, jako twórcy i organizatorzy państwa polskiego.

Do tradycji piastowskiej odwoływał się przede wszystkim ruch narodowo-demokratyczny — gdzie Polska Piastowska występuje jako nieodcigniony ideał ludowy.

Piastowie u ludowców występują jako synonim niewoli i ucisku chłopów, jedynie Łokietek i Kazimierz Wielki, to królowie, którzy byli „obrońcami stanu włościańskiego”.

W okresie międzywojennym tradycje piastowskie znów stają się problemem dyskusyjnym. Endecja uważa się za kontynuatorkę myśli piastowskiej — kierunek ekspansji na zachód, piłsudczyzna zaś głosi idee jagiellońskie — rozciągnięcie granic Polski na wschód.

W okresie okupacji hitlerowskiej następuje bardzo wyraźny zwrot ku tradycjom piastowskim. Niemal każda organizacja podziemna w swojej propagandzie powołuje się na Piastów „ku pokrzepieniu serc”. Nie oznaczało to jednakże rezygnacji z tradycji jagiellońskiej.

Lewica rewolucyjna stawia na ideę piastowską i formuje program przyłączenia ziem po Odry i Nysę Łużycką, chce także dać podstawy dobrosąsiedzkim stosunkom ze słowiańskimi sąsiadami.

Ziścicielem dzieła Piastów staje się chłop —

osadnik, wracający na ziemię praocjów, odzyskujący to, co zaprzepaciła polska szlachta. Funkcje tradycji piastowskiej były w Polsce Ludowej wielorakie, umacniały one pozycję lewicy, sprzyjały rozwojowi idei solidarności słowiańskiej, przede wszystkim spełniały rolę integracyjną w społeczeństwie tworzącym się na ziemiach nadodrzańskich.

Po dyskusji nastąpiło uroczyste zamknięcie sesji, która wniosła wiele nowych wartości poznawczych, emocjonalnych i wychowawczych.

Sesja ta stała się niewątpliwie wielkim wydarzeniem naukowym.

Już wkrótce ukaże się drukiem zbiór referatów wygłoszonych na sesji pt. „Piastowie w dziejach Polski” wydanie Ossolineum. Poczyna ta niewątpliwie poszerzyć naszą wiedzę o tej najbliższej sercu każdego Polaka, dynastii.

KOMUNIKAT

KOMISJI WYDAWNICZEJ TNP

W grudniu 1975 r. ukazało się w sprzedaży drugie wydanie poszukiwanego wydawnictwa pt. „PŁOCK--przewodnik” Tadeusza Kowalewskiego.

Nakład 10.000 egzemplarzy format B-6, stron 184, w tym 69 ilustracji i planów sytuacyjnych oraz plan miasta Płocka. Cena 20,— zł.

Przewodnik opracowany przez prezesa wojewódzkiego oddziału PTTK w Płocku — mgr. Tadeusza Kowalewskiego zawiera skondensowany materiał informacyjny o Płocku i jego zabytkach, a jednocześnie dostarcza pełnej informacji o tym wszystkim, co przeciętnego turystę w naszym mieście powinno interesować.

Przewodnik jest do nabycia w biurze TNP, tel. 26-04, w księgarniach płockich oraz w kioskach „Ruchu”.